

INHOUD

De oude glorie van Meso-Amerika

Geheimen uit het verleden

Historische fragmenten

Azteekse geschiedenis en mythologie

Geheimen van de Mayasamenleving

DEEL ÉÉN: GESCHIEDENIS

Historisch overzicht van Meso-Amerika

HOOFDSTUK ÉÉN

3000 jaar beschaving

De oorsprong der Olmeken

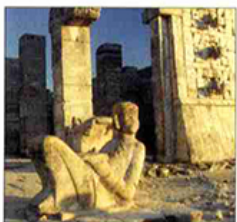
De Zapoteken en de Maya's

Teotihuacán: stad van de goden

De Mixteken en de Tolteken

De opkomst der Azteken

De komst van de Spanjaarden

HOOFDSTUK TWEE

Woestijnen, bergen, meren en jungles

Gevarieerde landschappen

De Mayajunglesteden

De heilige bergen in de jungle

Water: een schaarse bron

De ontzagwekkende stad: Teotihuacán

De 'waterberg': Tenochtitlán

Grensgebieden: Copán en het eiland Jaina

HOOFDSTUK DRIE

De goden behagen

Diverse typen offers

Meso-Amerikaanse godheden

Een boven alle anderen: de oppergod?

Het bloed van velen

Communie met het goddelijke

Reiken naar de hemel

Jaguargeesten: sjamanen

Toekomst voorspellen

De dood en het hiernamaals

6 HOOFDSTUK VIER

Oorlogvoering en het leger

10 De bloemenoorlogen 78

12 De bevelstructuur: het Azteekse leger 80

14 Ten strijde 82

16 Het bestuur van het Azteekse rijk 84

Tribuut en handel 86

18 Montecuzoma I's veldtochten 88

20 Stadstaten in voortdurend conflict 90

De oorlog tussen Mayapán en

Chichén Itzá 92

22 De ondergang van de Maya's 94

HOOFDSTUK VIJF

28 Koninklijke macht, orde en gezag 96

30 Machtsstructuren 98

32 De kracht van het uiterlijk 100

36 Het kroningsspektakel 102

De zonnekoning: de glorie van koning Pacal 104

De ijdelheid van Montecuzoma II 106

40 Wijs bestuur, zware straffen 108

42 De juridische code van de Maya's 110

44 Families en macht: sociale klassen 112

46 De lagen van de Azteekse samenleving 114

HOOFDSTUK ZES

52 Verleden, heden en toekomst 116

Beginnen vanaf nul: wiskunde 118

54 Drie in één: samenvallende kalenders 120

Het tellen der dagen 122

Belangrijke Azteekse festivals 124

56 De toekomst voorspellen 126

58 Het lezen van de sterren 128

60 Schriftelijke documenten 130

62 Hofklerken en codices 132

DEEL TWEE: MYTHEN

HOOFDSTUK ZEVEN

De schepping en de eerste mensen	136
Het centrale machtspunt: kosmologie	138
Het ontstaan van de aarde	140
Orde uit chaos: Mayascheppingsmythen	142
Azteekse scheppingsmythen	144
De toorn der goden	146
De Heldentweeling en Zeven Ara	148
De triomf van de Heldentweeling	150
De maïsmensen	152

HOOFDSTUK ACHT

Hemel en aarde	154
Het leven onder de vier zonnen	156
De ochtendstond van de vijfde zon	158
Het hemelse weefstertje	160
Mythen over de nachthemel	162
De vele gedaanten van de zonnegod	164
Brengers van regen	166
De zondvloed: de grote overstroming	168

HOOFDSTUK NEGEN

Godenverhalen	170
Een overvol pantheon	172
De Heer van de Rokende Spiegel	174
De aanstichter van oorlogen	176
De duistere nachtelijke uitdager	178
De Gevederde Slang	180
Quetzalcóatl en het vlot van slangen	182
De stamkrijgsgod	184
Kolibrie van Links	186
Goddelijke wezens	188

HOOFDSTUK TIEN

Water, vruchtbaarheid en oogsten	190
Bloed en water offeren	192
Oude levenschenkers	194
De regenzon en de waterzon	196
De Gevilde Heer	198
De aardmoeder en haar bloemen	200
De maïsgoden	202
Het genot van <i>pulque</i>	204
Hoe maïs werd gecultiveerd	206
Seks, zwangerschap en geboorte	208

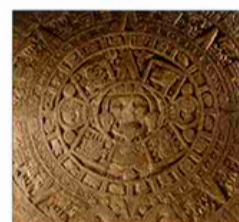
HOOFDSTUK ELF

Na de dood	210
Het paradijs van de bloemengodin	212
De Bacabs en de kosmische boom	214
De reis naar Mictlán	216
Aan de overkant van het water	218
De Heldentweeling en de onderwereld	220
Uit de onderwereld herrezen	222
Terugkeer naar Xibalba	224
Xibalba bedwongen	226
Quetzalcóatl en zijn dubbel in Mictlán	228

HOOFDSTUK TWAALF

Mythen en geschiedenis	230
Tolteekse zwerftochten	232
Topiltzins succesvolle bewindw	234
De goddelijke prins	236
Hoe de Tolteken ten onder gingen	238
De herkomst der México's	240
De cactus en de adelaar	242
De zoektocht van de Quiché-Maya's	244
Visioenen over triomf en ondergang	246
Een rijk verdwenen, een rijk ontstaan	248

Register	250
Fotoverantwoording	256

GEHEIMEN UIT HET VERLEDEN

Groot was de opwinding in Europa toen de bedwinger van de Azteken, Hernán Cortés, een lading goud, verentooien en andere zeldzame schatten van Meso-Amerika naar het hof van Karel V zond. De Duitse schilder Albrecht Dürer, die de voorwerpen had gezien, schreef in zijn dagboek: 'Ik heb nog nooit iets gezien wat me zo verrukte als deze artefacten, want ik zag vreemde, prachtig bewerkte objecten en verbaasde me over het subtiële vakmanschap van mensen uit verre landen.'

De Europeanen maakten kennis met het 'subtiële vakmanschap' van de Meso-Amerikaanse beschaving. Bijna zes eeuwen nadat Dürer deze woorden schreef en na meer dan een eeuw van opgravingen en onderzoek weten we nu veel meer over de oude Meso-Amerikaanse beschavingen. De geografische en klimatologische omstandigheden waren ongunstig voor het behoud van de oudste ruïnes. Naar lokaal gebruik werden voor de Conquista de Meso-Amerikaanse mythologie en geschiedenis veelal mondeling van generatie op generatie overgedragen en nooit opgeschreven. Maar de hoofdoorzaak voor het gebrek aan overblijfselen ligt bij de Spaanse veroveraars. Nadat ze in 1521 Tenochtitlán hadden veroverd, plunderden ze de stad, vernielden ze godsbeelden, smolten ze schatten om tot goudstaven om naar Europa te sturen, sloopten ze bouwwerken en verwerkten ze het materiaal in de fundamenteën van hun kolonie, Nieuw-Spanje.

Links: de imposante Piramide van de Maan in Teotihuacán bevat een verborgen grafkamer van een geofferde.

HISTORISCHE FRAGMENTEN

De Spaanse missionarissen die na de verovering van Tenochtitlán in het Mayagebied arriveerden, waren verantwoordelijk voor het verbranden van een groot deel van de schorspapieren Mayaboeken of -codices. Een van de vurigste voorstanders hiervan was bisschop Diego de Landa, schrijver van *Relación de las cosas de Yucatán*, die schreef: 'Deze mensen gebruikten bepaalde letters waarmee ze in hun boeken over oude onderwerpen schreven (...) We hebben diverse op die wijze geschreven boeken gevonden en aangezien ze niets bevatten wat niet onwaar en het werk van de duivel was, hebben we ze verbrand.'

DE CODICES

Voor zover we weten zijn slechts vier Mayacodices aan de aandacht van de monniken ontsnapt. Drie ervan zijn vermeld

naar de Europese steden waar ze worden bewaard – de *Dresden*-, *Madrid*- en *Parijs-codices* – terwijl de vierde, de *Grolier-codex*, zich in Noord-Amerika bevindt. Ze bevatten afbeeldingen van Mayagoden, informatie voor priesters omtrent het voorspellen van de toekomst, plannen van heilige rituelen en de bestudering van de bewegingen van Venus en zons- en maansverduisteringen.

DE POPOL VUH

Andere behouden gebleven verhalen over de Mayageschiedenis en -mythologie werden geschreven na de Conquista. De *Popol Vuh* ('boek van raad') was het heilige boek van de Quiché, een groep zuidelijke Maya's die in het hoogland van Guatemala leefde. Het boek bleef bewaard dankzij een combinatie van Quiché-Mayavastberadenheid en geluk. Het in Mayahiërogliefen geschreven origineel werd halverwege de 16e eeuw in het geheim in het Romeinse alfabet vertaald door Quiché-edelen. Dit was onderdeel van een poging het boek te behouden in de periode dat de Spanjaarden, die het gebied in 1523-1524 hadden veroverd, de inheemse cultuur wilden vernietigen. Het manuscript werd pas later die eeuw teruggevonden, toen de katholieke Kerk inmiddels het belang onderkende van het opslaan en bewaren van verhalen over de oude Meso-Amerikaanse cultuur en geschiedenis en dit dus toeliet. Deze versie werd in 1703 gevonden door Francisco Ximinez, een franciscaner broeder die Quiché kon lezen en de tekst in het Spaans vertaalde.

Links: deze grafurn werd gebruikt door de Zuid-Guatemalteekse Quiché-Maya's, wier heilige boek, de *Popol Vuh*, een gedetailleerde beschrijving van het ontstaan van de wereld bevat.

Boven: een onbekende 4e-eeuwse Mayavorst siert deze jade riemhanger die is gevonden in de Peténregio.

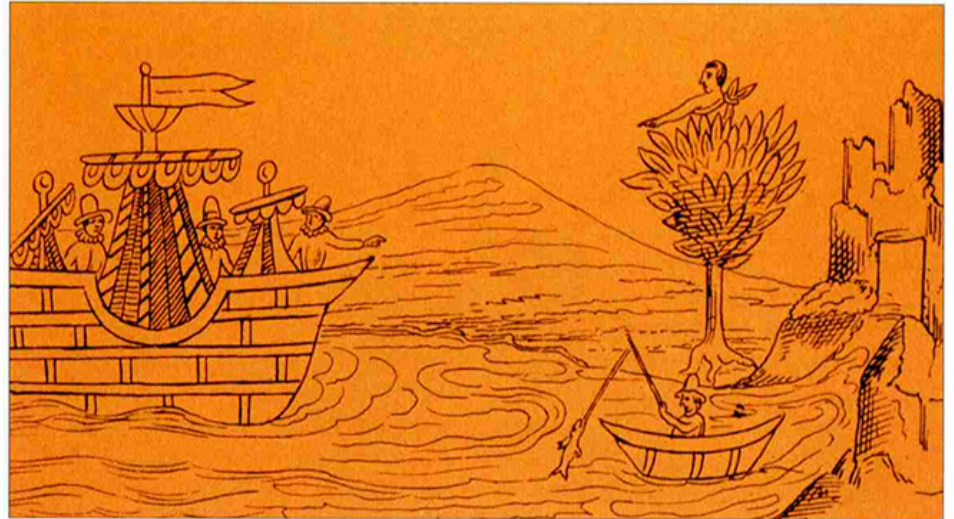
INDIAANSE HISTORIËN

Nog twee andere authentieke geschiedwerken zijn bewaard gebleven. Het eerste, *The Annals of the Cakchiquels*, bevat aantekeningen tot uit 1604 en beschrijft de geschiedenis van de Cakchiquel-Maya's, buren van de Quichés, vanaf hun mythische oorsprong. Net als de *Popol Vuh* werd het in de 16e eeuw in het Romeinse alfabet vertaald. Het tweede, *De boeken van Chilam Balam*, is een

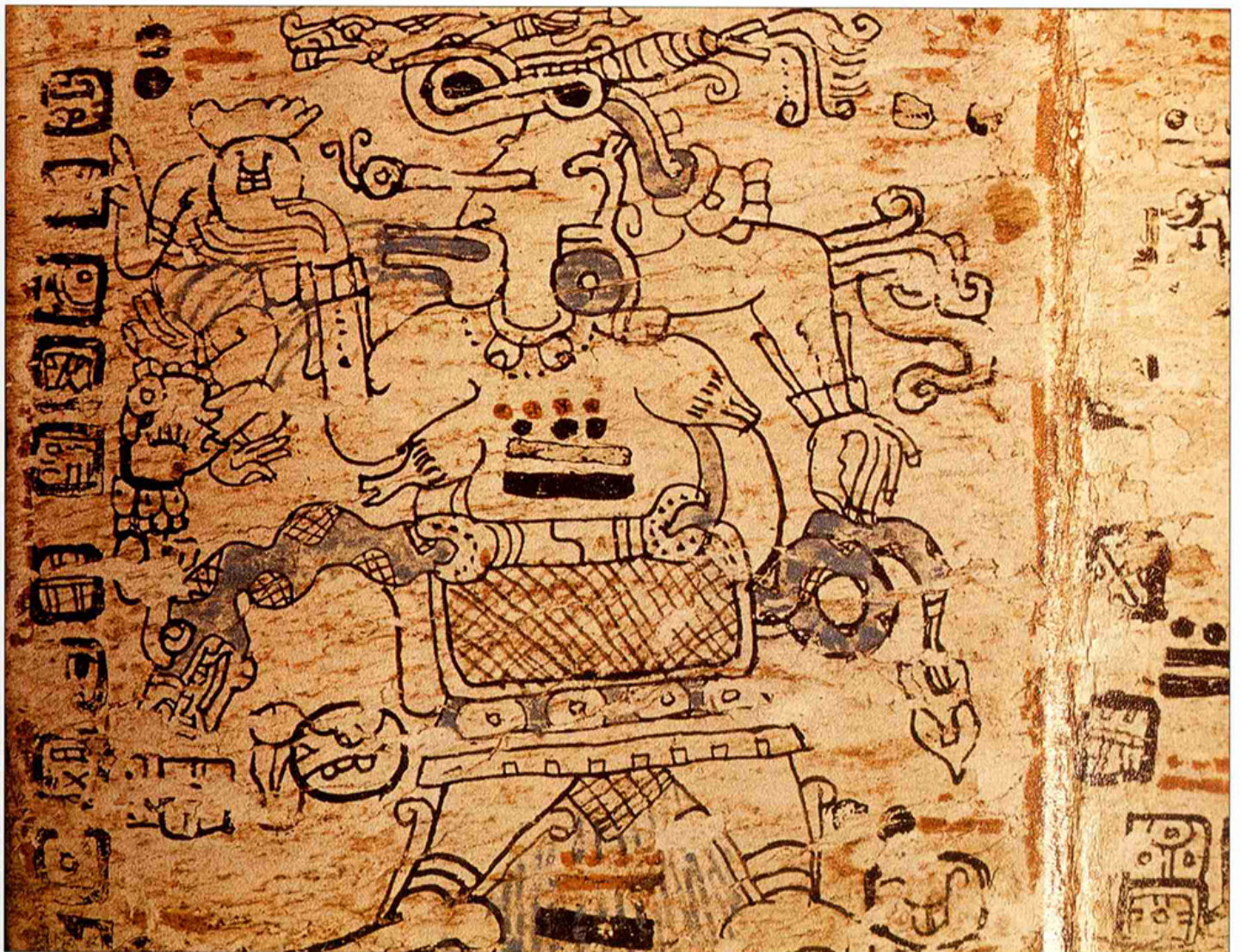
Rechts: Spaanse conquistadores bereidden zich in 1519 voor om in Mexico aan land te gaan. Hun idee dat de inheemse boeken en religieuze riten kwaadaardig waren, leidde tot een enorm cultureel verlies.

combinatie van profetieën en geschiedenis-mythen van de Yucateekse Maya's. Deze kronieken werden opgetekend vanaf begin 16e eeuw maar tot de 19e eeuw herschreven en aangevuld. Ze zijn vernoemd naar een Mayaprofeet die naar verluidt de komst voorspelde van 'bebaarde mannen uit het oosten' die geweld zouden brengen en de

Maya's zouden dwingen een andere taal te spreken. Beide boeken bevatten ooggetuigenverslagen van de Spaanse verovering en de vele daaropvolgende veranderingen.

Onder: de Madrid-codex bevat informatie over de Mayakosmologie en bijzonderheden over de met de vier windrichtingen geassocieerde goden.

AZTEEKSE GESCHIEDENIS EN MYTHOLOGIE

Een groot deel van het schriftelijke bewijs dat we hebben over Azteekse gebruiken, overtuigingen, geschiedenis en mythologie dateert van na de Conquista: manuscripten of codices die zijn geschreven door jonge, aan Spaanse scholen opgeleide autochtonen, en verhalen die door Spaanse kroniekschrijvers zijn opgetekend, gebaseerd op wat ze van de plaatselijke bevolking zagen en hoorden.

SCHRIFTELIJKE BRONNEN

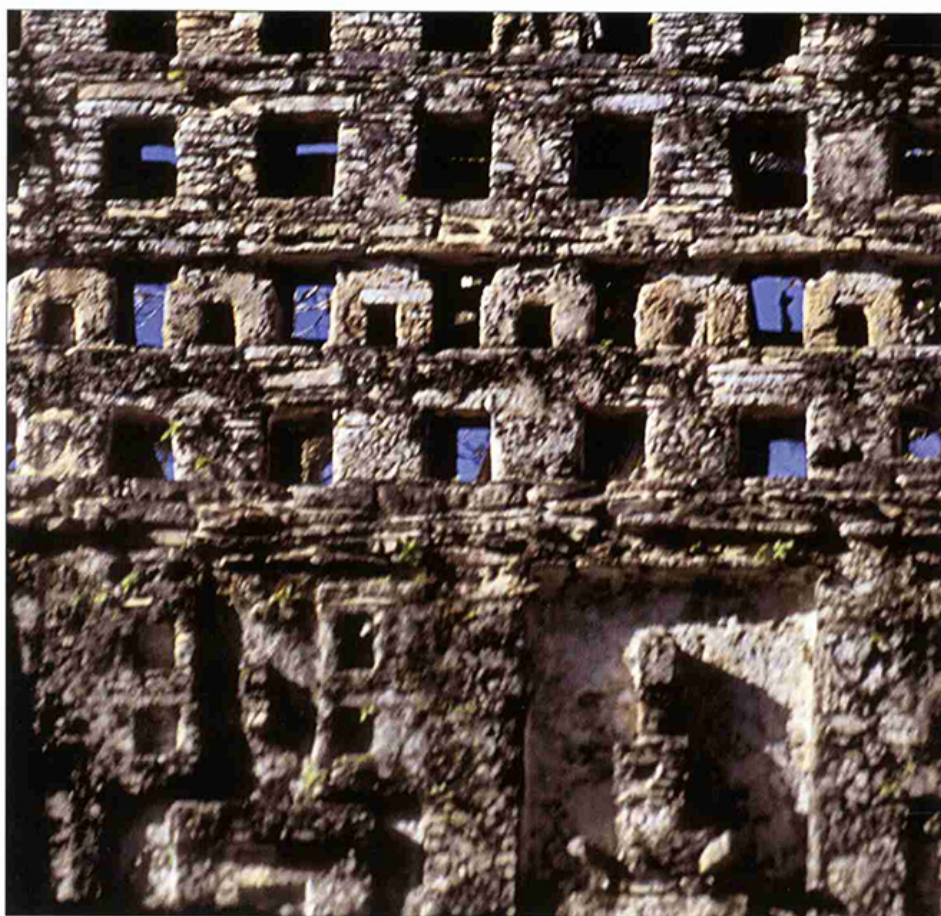
Een belangrijk voorbeeld is de in opdracht van de eerste Spaanse onderkoning, Don Antonio de Mendoza, geschreven *Codex Mendoza* uit ca. 1525. Hij bevat een kroniek over de groei van het Azteekse rijk, die is geïllustreerd en geschreven door autochtone Meso-Amerikanen en gebaseerd op oudere illustraties.

De bewegingen van de Méxica-Azteken en andere stammen voor de stichting van Tenochtitlán worden beschreven in 16e-eeuwse manuscripten, zoals de *Codex Aubin*, *Codex Xólotl* en het 17e-eeuwse geschiedwerk van Fernando de Alva Ixtlilxóchitl. Alle zijn gebaseerd op mondelinge overleveringen en oude, verloren gegane codices.

Een van de Spaanse kroniekschrijvers was frater Bernardino de Sahagún, die het twaalfdelige *Historia general de las cosas de Nueva España* schreef en in 1569 voltooide. Zijn collega-geestelijke Diego Durán stelde de *Historia de las Indias de Nueva España* en *Libro de los dioses y ritos* en *El calendario antiguo* samen. Ooggetuigenverslagen van de Conquista staan in de door Hernán Cortés geschreven brieven aan Karel V en in *De ware geschiedenis van de verovering van Nieuw-Spanje*, van Bernal Díaz del Castillo.

Boven: slangen kronkelen om de nek van de Azteekse aardgodin Coatlicue. Ter ere van haar werden mensen ritueel onthoofd.

Links: het paleis van koning Yaxchilán bevat een sculptuur die de 8e-eeuwse Mayavorst Vogel Jaguar looft.

HET VERLEDEN HERSCHREVEN

Wetenschappers staan gereserveerd tegenover de bewaard gebleven geschriften, aangezien in vele ervan geschiedenis en mythologie zodanig zijn verweven dat ze moeilijk te interpreteren zijn, niet in de laatste plaats vanwege de vele herhalingen en tegenstrijdigheden.

Een goed voorbeeld hiervan is de kroniek over de Azteekse houding ten opzichte van Tula, waarin mondeling overgedragen kennis over de historische stad (hoogtepunt ca. 950-1150) wordt gecombineerd met de mythe van Tollán ('plaats van de biezén'), de bakermat van buitengewone ambachtslui, waar de god Quetzalcóatl regeerde in de gedaante van prins Topiltzin. Vaak

Boven: er bestaan meer Azteekse dan Mayacodices. De Codex Magliabechiano is een laat-16e-eeuwse kopie van een pre-Spaans manuscript. Hij bevat waardevolle informatie over de Azteekse religie en het gebruik van de rituele kalender.

gebruikten de Meso-Amerikaanse volkeren het verleden ter rechtvaardiging van het heden. De Azteken herschreven hun geschiedenis om hun lotsbestemming andere volkeren te overheersen en hun gebieden uit te breiden te bekrachtigen. Gebeurte-

nissen of thema's die bij meerdere culturen voorkwamen, noemden ze unieke 'historische' evenementen. Ze beweerden dat hun herkomst in de 'plaats van de zeven grotten' lag, maar dit geloofden veel Meso-Amerikaanse stammen.

Toch beschouwden de Meso-Amerikanen zelf deze verhalen als historisch waar, al vormden de episoden geen opeenvolgende reeks en bevatten ze metaforische verslagen. Vanwege hun gretigheid feiten in historische documenten te vermengen met mythen bestaat er geen zekerheid over gebeurtenissen die meer dan 400 jaar voor de Conquista plaatsvonden. Maar wetenschappers kunnen de behouden gebleven bouwwerken en ruïnes op basis van de nieuwste kennis op waarde proberen te schatten.

Links: alle Meso-Amerikaanse samenlevingen werden gefascineerd door de jaguar. Dit kleinen exemplaar werd gemaakt door een Azteekse kunstenaar.

STÈLES

In de Mayagebieden is een groot aantal inscripties bewaard gebleven, met name op stèles, stenen zuilen die stammen uit de Klassieke Periode, van de 3e tot 9e eeuw. Ze dragen portretten van de 'heilige koningen' van Mayastadstaten en herdenken kroningen en regeerjubilea, gevechtsoverwinningen en belangrijke religieuze offers, zoals de vernedering van en moord op een rivaliserende vorst.

Een ter nagedachtenis aan koning Cauac Hemel in Quiriguá, Zuidoost-Guatemala, opgerichte stèle is 10 meter hoog en weegt 10 ton. Hij werd gemaakt in 771.

Vanaf de 9e eeuw maakten de Maya's niet langer gegraveerde stèles en wetenschappers denken dat ze vanaf dat moment alle gebeurtenissen in boeken bijhielden. Deze werden door de Spanjaarden vernietigd, maar de stèles zijn behouden gebleven en vormen een onschatbare bron van informatie.

